

Univerza
v Ljubljani Fakulteta
za družbene vede

PROBLEMI TRANZICIJE

Seminarska naloga

pri predmetu Zgodovina socialne in politične misli na Slovenskem

Ime in priimek: G.P.in S. H.

Študijski program in letnik: Novinarstvo, 3. letnik

Vrsta študija: Redni študij

Kraj in datum: Ljubljana, 9. 1. 2013

KAZALO

Uvod.....	3
1. Kaj je tranzicija.....	4
1.1 Definicija tranzicije.....	4
1.2 Brez prave tranzicije ni pravne države.....	4
2. Človekove pravice in tranzicija.....	5
3. Ekonomski problemi tranzicije.....	7
3.1 Slovenija v primežu SFRJ.....	7
3.2 Vztrajanje v tranziciji.....	8
3.3 Lastninjenje družbenega premoženja in denacionalizacija.....	10
3.4 Prestrukturiranje.....	15
3.5 Managerski odkupi.....	16
4. Politični problemi tranzicije.....	17
4.1 Tranzicija kot izhodna strategija starih elit.....	18
4.2 Lustracija.....	20
Zaključek.....	22
Uporabljena literatura in viri.....	23

Uvod

Mnogi pravijo, da bo prihodnost še težja od sedanjih časov. Slovenija ima, tako kot ostale bivše jugoslovanske republike dolgove iz preteklosti, predvsem iz zadnjih dvajsetih let. Danes z žalostjo ugotavljamo, da pravna država ne deluje. Na mnogih segmentih gospodarstva ni delujočih trgov, npr. za delovno silo, nepremičnine, kapital, tvegani kapital. Del javnega sektorja nima konkurence na trgu, drugi del pa je zunaj vpliva političnega trga. Vse to in še več so posledice tranzicije, ki ni bila samo prehod iz enega v drug sistem, ampak razmeroma uspel poskus transformacije politične v ekonomsko moč ter slabega delovanja političnega in ekonomskega trga, ki tega nista zaznala in kaznovala. Slovenci smo od preloma konec osemdesetih opravili nekaj zgodovinskih nalog. Vzpostavili smo lastno državo, formalno uvedli demokratičen političen sistem in socialno tržno gospodarstvo, se vključili v mednarodne organizacije in v evro-atlantske povezave. To so bile velike teme, okrog katerih sicer ni bilo vedno lahko najti soglasja, je pa v večjem delu političnega prostora in javnega mnenja do njega prej ali slej prišlo. Teme so bile prepoznavne, alternative jasno definirane, rezultati – npr. podpis pristopne pogodbe – pa očitni. Slovenska tranzicija pušča za seboj velik razkorak med vrednostnim, formalnim in dejanskim. Vrednostno se nanaša na to, kaj v družbi ocenjujemo kot dobro in kaj kot slabo. Formalno je tisto, kar smo napisali v ustavo in zakone. Dejansko je tisto, kar živimo. Tako je velik razkorak med formalno in dejansko pravno državo ter ugledom prava v državi, med formalnim in dejanskim sistemom tržnega gospodarstva in vrednotami ljudi, med formalnim in dejanskim prelomom s prejšnjim sistemom, tudi ko gre za razlikovanje med dobrim in slabim.

V tej seminarski nalogi bova opisala pojem tranzicije in z njim povezane pojme, hkrati pa bova poskušala na kratko opisati ključne probleme tranzicije, omenjene že v prvem odstavku tega uvoda.

1. Kaj je tranzicija?

1.1 Definicija tranzicije

Tranzicija pomeni obdobje prehoda iz socialističnega v kapitalistični način gospodarjenja. Pomeni prehod iz planskega sistema in planskih institucij k trgu in k tržnim institucijam (Blanchard in Kremer 1997, 24–25). V političnem in družbenem pogledu pa pomeni prehod iz enopartijskega sistema v večstrankarski parlamentarni sistem. Začela se je s padcem komunizma v SVE, leta 1989.

Tranzicija kot proces prehoda iz socialističnega v kapitalistični sistem v osnovi zajema 5 temeljnih reform: stabilizacijo, liberalizacijo, reformo podjetij, oblikovanje mreže socialne varnosti ter institucionalne reforme (Gomulka 2000).

1.2 Brez prave tranzicije ni pravne države

Slovenija je po ustavi pravna država. Tako določa slovenska ustava že v svojem drugem členu. Z uvrstitvijo načela pravne države v sam uvod ustave se izkazuje njegov značaj prvovrstne ustavnopravne vrednote. S tem, ko ustava opredeljuje Slovenijo kot pravno državo, od nje zahteva izpolnjevanje dveh vrst pogojev: formalne in vsebinske. Slovenija je stopila na pot pravne države šele po osamosvojitvi. Pred tem je bila del pravnega in političnega prostora, v katerem povečini ni vladalo pravo, temveč samovolja in arbitrarnost monopolne oblasti. Ta ni sledila niti formalnim zahtevam pravne države, kar na primer dokazuje obstoj tajnih uradnih listov, še manj pa vsebinskim zahtevam standardov varstva človekovih pravic. S sprejemom nove ustave je Slovenija kljub pravni kontinuiteti s prejšnjo državo izrecno, ob visokem političnem konsenzu, sprejela vrednote pravne države in jih uvrstila na vodilno mesto v svoj normativni ustavni in zakonski okvir. S tem je Slovenija tudi izpolnila pogoje za vstop v Svet Evrope, ki je leta 1994 formalno potrdil ustreznost slovenskega normativnega okvira pravne države, tako po njegovi formalni kot vsebinski plati.

2. Človekove pravice in tranzicija

„Skupaj s preprihom ekonomskega in političnega sistema morajo nujno biti preprihane tudi vrednote, ki jih je treba postopoma redefinirati in reorganizirati ter jim določiti drugačno, višje mesto na lestvici pomembnosti. Le tako lahko zagotovimo uspešen konec tranzicijskih procesov“ (Drnovšek v Kosec Zorko 2003, 390).

Tranzicija pomeni prehod iz enega družbenega in gospodarskega sistema v drugega. Gospodarski vidik tranzicije sva že omenjala in zapisala, da ima tudi ta preobrazba svoj odraz pri uresničevanju človekovih pravic, zlasti tistih socialne narave. V političnem smislu pa gre za prehod od v bistvu totalitarnega sistema v demokratično ureditev, uveljavitev pravne države in človekovih pravic. Ureditev, iz katere izhaja slovenska tranzicija, kljub demokratizacijskim prizadevanjem ni bila naklonjena človekovim pravicam. Praksa in kultura varovanja človekovih pravic nista bili vzpostavljeni. Se pa je v civilno-družbeni sferi pred dejansko odstranitvijo prejšnjega sistema vzpostavila izjemna senzibilnost za vprašanja človekovih pravic, ki se je izrecno odrazila tako v osamosvojitvenih prizadevanjih in predhodnih poskusih za demokratizacijo nekdanje skupne države, kot tudi v slovenski ustavi. Ta občutljivost pa je kasneje precej usahnila zlasti pri tistih nekdanjih delih civilne družbe, ki so se prelevili v politično elito. S tem je hkrati prišlo do izrazite oslabitve civilne družbe, kar še danes občutimo zlasti pri oblikovanju politik na področjih, kjer mora civilna družba odigrati vlogo korektiva volji političnih elit.

Tranzicijska preobrazba pomeni korenite spremembe zakonodaje, oblastnih struktur in prakse državnih organov. Ob demokratičnih spremembah je kazalo, da je mogoče to obsežno nalogo opraviti v kratkem času. Vse bolj pa postaja jasno, da je to dolgotrajen in zapleten proces. Posebej težavno in dolgotrajno je spreminjanje miselnosti ljudi, ki je potrebno za spremembo prakse državnih organov in njihovih uradnikov. V Sloveniji, pa tudi v nekaterih drugih državah, ki so nastale po propadu komunizma, pa je potrebno poleg navedenega tudi vzpostaviti celovito državno subjektiviteto in razrešiti številna vprašanja, ki jih je prinesla osamosvojitvev. Tu gre zlasti za urejanje statusnih vprašanj oseb iz nekdanje skupne države in podobne probleme. To je le grob oris procesov, ki so še vedno v teku v naši in drugih državah z območja srednje in vzhodne Evrope. Posledica takšnih dogajanj je na eni strani nestabilen in zaradi pogostih sprememb ne povsem konsistenten pravni red, na drugi strani pa vrsta državnih organov, ki so dobesedno zasuti z vlogami in je zato njihovo odločanje izrazito

dolgotrajno, včasih pa tudi neučinkovito. K temu je treba prišteti velika pričakovanja ljudi, ki so si obetali pozitivne in hitre spremembe, pa tudi popravo nepravilnosti, ki so se zgodile v preteklosti. Vse navedeno se dogaja le počasi. Hkrati pa se številni ljudje srečujejo s poprej nepoznanimi problemi, zlasti z brezposelnostjo in posledično tudi s socialno stisko.

Človekove pravice so lahko dobro varovane le v demokratični pravni državi. Omenila sva že, da je le tranzicija je pot do take države. Ko govorimo o tranziciji, se moramo torej zavedati, da cilja še nismo dosegli. Prehod zahteva spremembo (modernizacijo) zakonodaje, struktur in prakse, kar pa ni izvedljivo brez temeljite spremembe miselnosti odločujočih.

Konsolidirana demokracija je drugi ne obhoden element za učinkovito uveljavljanje in varovanje človekovih pravic. Posebej je ta element pomemben za zunaj sodne oblike zaščite človekovih pravic, kakršna je na primer institucija varuha. Za razpravo o okviru, ki omogoča učinkovito varovanje človekovih pravic sta pomembni temeljni razsežnosti demokracije, kot ju je opredelil že Roald Dahl. To sta pluralistična konkurenca in politična participacija. (Dahl v Finley 1999, 74). Uresničitev teh dveh razsežnosti v veliki meri vpliva na obnašanje elit, ki si ne morejo nekaznovano privoščiti arbitrarnosti in samovolje, pa tudi ne pravne ureditve, ki bi dajala izrazito prednost določenim skupinam in potiskala ob rob nekatere druge. Sistem organizirane negotovosti, kot demokracijo opredeli Przeworski, preprečuje prisvojitve oblasti s strani določene elite, kar je najresnejša grožnja spoštovanju pravic in svoboščin. Seveda pa prava pluralistična konkurenca ni že kar vzpostavljena, čim so dane možnosti večstrankarskih volitev. Še bolj to velja za politično participacijo v najširšem pomenu besede. Za sodbo o tem, kako daleč smo prišli na poti preobrazbe, bi veljalo preveriti, kako dobro so uveljavljeni iz teorije znani (predvsem že omenjeni Dahl) proceduralni in institucionalni minimumi. Ob formalnem izpolnjevanju teh kriterijev je namreč jasno, da so vsebinsko nekateri zelo šibko uresničeni, zlasti glede pluralizma virov informiranja in vzročne zveze med vladno politiko in voljo volilcev. Temeljni problemi na področju človekovih pravic, ki izhajajo iz tranzicijskih okoliščin :

- Stabilen pravni red ni vzpostavljen, vladavina zakonov je šibka in občasno protislovna, možnost arbitrarnega odločanja je uporabljena pre pogosto, spremembe zakonov, ki prinašajo nedorečene rešitve, občutijo ljudje kot kršitev njihovih pravic. Zato ne presenečajo pogoste zahteve za presojo ustavnosti in zakonitosti in posledične razveljavitve določb številnih zakonov. Pravne praznine se skuša zapolnjevati z analogijami, praviloma v škodo posameznika.

- Državne institucije ne odločajo v zakonitem roku oziroma v razumnem času. Nekatere ne uspejo učinkovito izvajati predpisov. Dolgotrajnost sodnega varstva pravic v mnogih primerih daje enake učinke, kot če takega varstva sploh ne bi bilo.
- Zaostrujejo se številni socialni problemi, ki posledično pomenijo odpiranje dela prebivalstva na družbeni rob, v brezperspektivnost in brezizhodnost. To velja zlasti za tiste probleme, ki imajo vzrok v dolgotrajni brezposelnosti.

Tovrstni problemi niso samo slovenska posebnost. Zasledimo jih lahko tudi v drugih državah na podobni poti.

3. Ekonomski problemi tranzicije

3.1 Slovenija v primežu SFRJ

Čeprav je Slovenija predstavljala samo eno trinajstino prebivalstva bivše Jugoslavije, je njeno gospodarstvo predstavljalo kar eno tretjino izvoza in eno petino bruto domačega proizvoda (BDP) celotne države. V okviru SFRJ je slovensko ekonomijo narekoval vnaprej pripravljen državni načrt, ki je določal kaj, kako, koliko in za koga bo država proizvajala. To je seveda pomenilo, da v socialističnih državah ni bilo trga, ki bi uravnaval ponudbo in povpraševanje. Majhna in srednje velika podjetja tako skoraj niso obstajala. Državno gospodarstvo je tako temeljilo na nekaj velikih podjetjih v državni lasti. Ker je ves ustvarjen presežek pripadal državi, podjetja niso spodbujala povečanja donosnosti in zmanjševanja stroškov. Zato je bil vseskozi prisoten fenomen konstantnega pomanjkanja in čakalnih vrst pred trgovinami. Izkoriščanje socialističnega sistema in negospodarno obnašanje s strani podjetij je socialistično gospodarstvo pripeljalo do točke, ko ni bilo več zmožno ustvarjati gospodarske rasti. Tako je konec osemdesetih let prejšnjega stoletja prišlo do razpada gospodarskega in socialističnega sistema nekdanje Jugoslavije. To je morda najbolj občutila prav Slovenija z upadom gospodarske aktivnosti, izgubo trga, brezposelnostjo, socialnim razslojevanjem, zapleti pri denacionalizaciji in privatizaciji (Pezdir 2008).

Gospodarska kriza v Jugoslaviji in kasnejši propad sta predstavljala veliko oviro za Slovenijo. Nujno potrebna je bila uvedba novega denarnega sistema, reorganizacija bančnih in finančnih institucij, kontrola inflacije, zniževanje brezposelnosti ter preusmeritev tržnega prometa stran od propadajočega jugoslovanskega trga. Takoj po osamosvojitvi je bila za

Slovenijo največja ovira izguba vseh trgov Jugoslavije, ter komunističnih držav srednje in vzhodne Evrope. Tako se je slovenski izvoz zmanjšal za 45,2% od tega 71,1% v Jugoslaviji. Največji upad je zaznala v letu 1993, ko je izvoz dosegel najnižjo točko. Ker njen notranji trg obsega samo dva milijona potrošnikov in zaradi močne odvisnosti od izvoza je morala Slovenija hitro najti nova tržišča. Temu dodamo še dejstvo o zelo majhnih državnih rezervah – za samo 14 delovnih dni. Kljub neugodnim okoliščinam pa je Slovenija uspešno prestala tranzicijsko krizo in od takrat naprej beleži neprekinjeno gospodarsko rast (2% na evropskim povprečjem, razen letos zaradi gospodarske krize) (Statistični urad RS, 2012). Zato pa gre zahvala dejstvu, da ni upoštevala nasvetov Zahodne Evrope in uporabila t.i.»šok terapije« za tranzicijo in spodbudo tujih investicij. Vzela je počasnejšo pot prilagajanja socialističnih samoupravnih zavodov, kar je močno zmanjšalo družbene probleme, upad življenjskega standarda delavcev in preprečila polarizacijo prihodkov. Slovenija se je tako izognila zanašanju na tuje investitorje pri privatizaciji in dokapitalizaciji njenih podjetij. Ob tem pa je tudi zavračala zunanje zadolževanje, saj bi to le še dodatno destabiliziralo menjalni tečaj in povečalo inflacijo.

3.2 Vztrajanje v tranziciji

Razvoj ekonomskega trga se je v Sloveniji začel z nastavitvijo pravnega okvira v letu 1990, ki mu je sledila tranzicija. V tem obdobju je bil primarni cilj na političnem trgu vzpostaviti nacionalno državo in jo narediti institucionalno komplementarno primerljivi skupini evropskih držav, medtem ko je bil primarni cilj na ekonomskem trgu v čim večji meri preprečiti negativne eksternalije iz naslova zaprtja trgov držav bivše Jugoslavije. Za dosego tega cilja sta se oblikovala dva instrumenta ekonomske politike:

- Z državnimi intervencijami domačim podjetjem pomagati preprečiti težave zaradi izgube trgov in
- če že prihaja do razpada ekonomskega trga, potem je potrebno minimizirati socialne stroške,

do česar je prihajalo tako, da se je uporabila politika predčasnega upokojevanja in politika subvencioniranja podjetij, ki na trgu ne bi preživela. Dejansko pa je šlo za subvencioniranje prikrite brezposelnosti po podjetjih). Ta dva instrumenta ekonomske politike obstajata še danes, po dvajsetih letih, le izgovori, da sta še potrebna, so se medtem spremenili (Systory 2012).

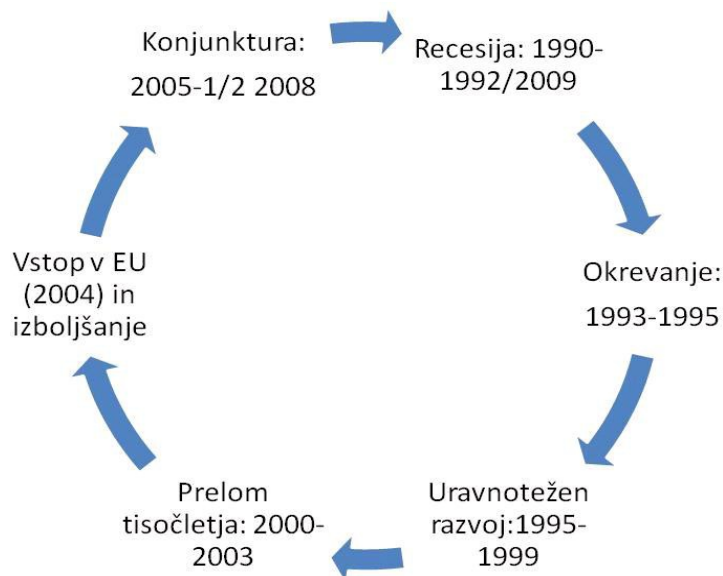
Posledica zgornje definicije ekonomske politike je bila, da je država dobila neposredno možnost interveniranja v gospodarstvo, in to vsakokrat, ko je obstajala možnost, da bi zaradi propada podjetij lahko prišlo do večjih socialnih stroškov (v obliki brezposelnosti), oziroma da so se zaustavile vse reforme, ki bi lahko naglo spremenile parametre delovanja ekonomskega trga v smer običajno konkurenčne države. Ta ekonomska politika, ki se je imenovala gradualizem, pa je v svoji osnovi pomenila tudi, da je privatizaciji navkljub, država ostala lastnik v nekaterih ključnih podjetjih, oziroma da je nastal transmisijski kanal, preko katerega so vlade posegale v poslovno politiko podjetij. Povedano drugače, politični trg je dobil možnost neposrednega vplivanja in dominacije nad ekonomskim trgom. V tem obdobju je država, da bi zaščitila podjetja, ki so bila posredno ali neposredno pod njenim vplivom, zaprla meje za tuje investicije in s tem omogočila najprej, po koncu privatizacije, začetek nenavadne lastniške konsolidacije v slovenskih podjetjih (preko managerskih prevzemov, ki so jih financirale državne banke) in drugič nastajanje množice monopolnih trgov (Systory 2012).

Lastniška konsolidacija v gospodarstvu je bila v tem obdobju dejansko mogoča, ker so bili najmočnejši igralci na bančno-finančnem trgu v večinski lasti države, istočasno pa so ob odsotnosti normalno delujočih državnih institucij in pravne države, dobili možnost ne samo monopolizacije slovenskega ekonomskega trga, temveč tudi vzpostavitve cele mreže horizontalnih in vertikalnih povezav, katerih narava je bila v domeni kartelnih dogovorov. Še več, vlade so praviloma razglašale posamezna podjetja (kot po pravilu v lastništvu države) za podjetja nacionalnega interesa, ki bodisi potrebujejo preferenčno obravnavo (ohranjanje monopolnih pozicij) ali pa ne smejo biti podvržena pravilom trga, tako kot njihovi konkurenti (primer največje banke, zavarovalnice itd.). To je omogočilo nadaljevanje lastniške konsolidacije z najrazličnejšimi netransparentnimi prevzemi in s finančno podporo paradržavnih bank, do katere je prihajalo mimo običajnih pravil poslovanja (Systory 2012).

Slovenska tranzicija je na področju lastniških elit ustvarila tri skupine lastnikov. V prvi so tisti, ki so se znašli v pravem času na pravem mestu in so se iz upravljavcev družbenega premoženja prelevili v lastnike tega istega premoženja. Drugi lastnik je država in državni skladi. V zadnji skupini so podjetniki, ki so začeli iz nič ali iz majhnih obratov, ki so bili dovoljeni pred uvedbo tržnega gospodarstva, in so danes hkrati lastniki in upravljavci podjetij, ki so se zaradi uspešnega poslovanja medtem povečala. Le ti slednji so lastniki v klasičnem pomenu besede (Systory 2012).

Ekonomsko tranzicijo je v svoji knjigi zelo lepo in slikovito opisal ekonomist Rado Pezdir. Njegovo delo nas, četudi se ne strinjamo z vsemi trditvami in tezami, prisili k razmišljanju. Mogoče je potrebno nekaj več besed nameniti vprašanju primernosti ekonomske politike, poimenovane gradualizem, ki jo je vodila Slovenija. Pezdir v svojem delu zapiše, da so vidne številne posledice gradualističnega pristopa k tranziciji. Te so po njegovem neprestano zmanjševanje konkurenčnosti, nizka raven sodelovanja med gospodarstvom in znanostjo, najnižja raven ekonomske svobode v regiji, obsežne administrativne obremenitve gospodarstva, tržne distorzije, dominantna vloga monopolističnih državnih podjetij in neprestano vmešavanje države v delovanje tržnega mehanizma. Pezdir Slovenijo označi kot tranzicijsko poraženko, vse, kar so ekonomski družbeni načrtovalci svetovali in naredili v času tranzicije, pa za napačno in temelječe na degenerativnih znanstvenih programih in propadlih poskusih. Gradualizem po njegovem mnenju »ni bil nobena politika, temelječa na slovenskih posebnostih, temveč politični predpis, ki je temeljil na ideologiji totalitarizma«

Slika 3.1: Makroekonomska slika Slovenije 1990-2010

Vir: UMAR 2012.

3.3 Lastninjenje družbenega premoženja in denacionalizacija

Daleč največ preglavic in sivih las v procesu gospodarske tranzicije, tako politiki in gospodarstvu kot vsem državljanom, je povzročal proces privatizacije gospodarstva, ki se je vsekakor izkazal kot osrednji in najzahtevnejši proces slovenske gospodarske tranzicije.

Podobno se je izkazalo tudi v ostalih postsocialističnih državah. Privatizacija družbene lastnine je bil proces, ki se je državljanov najbolj dotaknil, zakonsko pa je potekal v nekaj korakih. Jeseni 1991 sta bila sprejeta zakona, ki sta se nanašala na privatizacijo stanovanj (SZ) in denacionalizacijo (ZDen), novembra 1992 pa je bil sprejet še Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij. Stanovanjski oziroma tako imenovani Jazbinškov zakon (tedanji minister za okolje in prostor) je imetnike stanovanjske pravice razdelil na tiste, ki so družbena stanovanja lahko odkupili, in tiste, ki pravice do odkupa niso imeli. Prvi so stanovanja odkupili po ugodnih cenah, saj je na primer cena za 114 kvadratnih metrov veliko stanovanje v tistem času v središču Ljubljane znašala okrog 16.000 tedanjih nemških mark. Drugi pa pravice do odkupa niso imeli, saj je stanovanjski zakon prepovedoval odkup tistih stanovanj, ki so v družbeno lastnino prešla s poddržavljanjem. Temeljno načelo privatizacije stanovanj in stanovanjskih hiš je bilo izenačenje pravice do nakupa stanovanja za vse tiste občane, ki so bili na dan uveljavitve stanovanjskega zakona imetniki stanovanjske pravice (Systory 2012).

Večjo težavo je povzročala denacionalizacija oziroma izvajanje slednje, ki je bila pogosto predmet polemik in različnih obtoževanj, predvsem s strani razlaščenec, organiziranih v Združenju lastnikov razlaščenega premoženja Slovenije. Po njihovem mnenju je vračanje poddržavljenega premoženja potekalo prepočasi. Nekdanjim lastnikom ali njihovim dedičem je bilo odvzeto premoženje vrnjeno »v naravi«, če to ni bilo mogoče, pa z odškodnino. Vračanje lastnine »v naravi« je že ob sprejemanju zakona povzročalo največ vroče krvi, še več pa potem v praksi. Konec marca 2007 je bilo na nacionalni ravni 94,9-odstotnega deleža pravnomočno zaključenih zadev. ZDen je sicer predvidel, da bodo vsi vloženi zahtevki in postopki na prvi stopnji končani v enem letu. Ob sprejemu ZDen-a leta 1991 je bilo prav tako predvideno, da bo vrnjenega za štiri milijarde nemških mark oziroma dve milijardi evrov premoženja, po podatkih iz začetka leta 2007 pa je že bilo jasno, da bodo stroški precej, morda celo dvakrat, višji. Po podatkih Ministrstva za pravosodje je bilo do konca marca leta 2007 v naravi vrnjenih za milijardo 881 milijonov evrov zemljišč, gozdov, stavb in premičnin. Kjer vrnitev ni bila mogoča v naravi, so imeli upravičenci pravico do odškodnine v obliki obveznic in 6-odstotnih obresti. Slovenska odškodninska družba je do spomladi 2007 izplačala več kot 400 milijonov evrov, do konca postopka pa naj bi izplačala še 1,3 milijarde evrov. Vsi postopki še danes niso zaključeni (Systory 2012).

Privatizacija stanovanj in denacionalizacija sta imeli oziroma bi morali imeti za cilj definiranje lastništva in popravo krivic, pogosto pa se je zgodilo nasprotno. Zakonodaja je v

obliki, v kakršni je bila sprejeta, mnogim povzročila nove krivice. Izpostavimo samo primer vračanja stanovanj v naravi tudi v primeru zasedenosti le teh z imetniki stanovanjske pravice, za katerega se je med vsemi tranzicijskimi državami odločila le Slovenija. Mnogim se je dogajala velika krivica in izkoriščanje s strani novih lastnikov, država pa je storila bore malo in nadaljevala s pisanjem zakonov, ki niso onemogočili številnih malverzacij. Daleč največ težav je vlada imela pri sprejemanju zakona o privatizaciji podjetij. Predloga privatizacijske metode, predlagana s strani Aleksandra Bajta in Ivana Ribnikarja, nista bila predmet resne vladne diskusije. Je pa zato v koaliciji prišlo do spopada dveh povsem različnih gospodarsko-političnih konceptov, kjer je na koncu prevladal neke vrste vmesni model med predlogom Jožeta Mencingerja (podpredsednik Demosove vlade in odgovorni za gospodarstvo, ki je zaradi različnih pogledov na privatizacijo kasneje odstopil) in predlogom ameriškega ekonomista Jeffreyja Sachsa. V času od leta 1990 do sprejema ZLPP konec leta 1992 so se mnoga podjetja statusno preoblikovala, dokapitalizirala ali reorganizirala na podlagi takratne jugoslovanske zakonodaje in ker v tem času država še ni imela docela vzpostavljenega instituta nadzora nad statusnimi in premoženjsko–kapitalskimi spremembami podjetij, ki so imela družbeni kapital, je seveda bila velika možnost zlorab. V tem obdobju je tako prihajalo do tako imenovane »divje privatizacije«. Z namenom, da bi se tovrstne zlorabe preprečevale, sta bili decembra 1990 ustanovljeni dve državni ustanovi, ki naj bi nadzorovali in urejevali izvajanje procesa privatizacije in prestrukturiranja. Agencija Republike Slovenije za prestrukturiranje in privatizacijo je spremljala in nadzirala proces, pripravljala navodila in potrjevala privatizacijske programe, Sklad Republike Slovenije za razvoj je prestrukturiral podjetja. Slednji je tudi postal lastnik podjetij, lahko se je pogajal in podpisoval prodajne pogodbe (Systory 2012).

Danes smo pogosto priča številnim obtoževanjem o strahovitem družbenem razslojevanju, zgodbam o menedžerskih prevzemih in podobno. Moramo se zavedati, da današnje stanje v družbi in gospodarstvu ni rezultat včerajšnjega dne ali posledica zadnjih let, temveč je potrebno odgovore iskati na začetku naše tranzicijske zgodbe. Levji delež spornih privatizacij je moč zanesljivo pripisati zavlačevanju in dolgotrajnemu postopku pri sprejemanju Zakona o lastninskem preoblikovanju podjetij. Ne moremo trditi, da je »divja privatizacija« tekla po tako imenovanih Markovičevih zakonih, saj če bi to držalo, zanesljivo ne bi bila sporna, nezakonita. Dejansko se je le sklicevala na zakonsko nedorečeno Markovičevo zamisel o privatizaciji. Nesporno dejstvo je, da so si nekateri, medtem ko se je

politika prepirala in razpravljala o mogočih poteh lastninske preobrazbe, prisvojili nemajhen del družbene lastnine. Spomnimo se na dve, kot ju je poimenovala tedanja Družbena pravobranilka Anica Popovič, tako imenovani »višji obliki« oškodovanja družbene lastnine, ki so se ju nekateri posluževali v času, ko še ni bila sprejeta ustrezna zakonodaja. Prva so by-pass podjetja, kjer je šlo za znan in razširjen pojav ustanavljanja podjetij v zasebni lasti, ki so jih ustanovili delavci, zaposleni v družbenem podjetju (z istim ali podobnim predmetom poslovanja, za katerega je bilo registrirano družbeno podjetje), in nato izčrpavali družbeno podjetje, katerega zgodba se je navadno končala z likvidacijo in stečajem. V tem primeru je šlo za eklatantno »divjo privatizacijo«. Drug primer je predstavljal brezplačen prenos družbenega kapitala, ki se je skliceval na drugi odstavek 145. člena Zakona o podjetjih iz leta 1990. Opisan prenos kapitala, pa četudi je bil opravljen med podjetji, ki so bila v družbeni lasti, je bil nezakonit. Na ta način so namreč mešana podjetja postala lastniki družbene lastnine v družbenih podjetjih in so posredno s tem tudi že lastninila družbena podjetja brez zakona o lastninjenju, kar je bilo nedopustno in nezakonito. Seveda je prihajalo še do drugih oblik oškodovanja družbene lastnine, kot na primer do neutemeljenega odpisa terjatev, nepravilne delitve dobička in neodplačanega prenosa kapitala. Vsekakor je temeljni razlog za »divjo privatizacijo« tičal v dejstvu, da je bila privatizacija družbene lastnine možna že od vsega začetka brez zadostnih pravil in predpisov. Še več, kljub opozarjanju pristojnih inštitucij slovenski parlament ni reagiral. Tako je bilo tudi v primeru prej omenjenega 145. b člena Zakona o podjetjih, ki je omogočal brezplačno prenašanje družbene lastnine po mili volji in ga slovenski parlament ni pravočasno ne razveljavil in ne dopolnil. V obdobju od 1. januarja 1990 do 31. decembra 1992 je prišlo po podatkih Agencije za revidiranje do oškodovanja družbene lastnine v vrednosti 86.174 milijonov takratnih slovenskih tolarjev oziroma, če revaloriziramo vrednost, 1.238.454.581,87 EUR. Skupno, glede na opravljeno revizijo, pa je v obdobju od 1. januarja 1990 do 31. julija 2004 prišlo do oškodovanja družbenega premoženja v vrednosti dobrih 104 milijard bivših slovenskih tolarjev (v revaloriziranem znesku dobri 2 milijardi evrov). Vsekakor si je majhen del prebivalstva v tem obdobju zelo opomogel. Dolgotrajno sprejemanje ustrezne zakonodaje je torej imelo velike posledice. Vendar je moč, vsaj do določene mere, razumeti tedanjo vladajočo politiko. Po mnenju številnih je bil sprejeti privatizacijski zakon najboljši med vsemi predlogi in v smislu: bolje počakati in razmisliti, kot nekaj na vrat na nos sprejeti, je že bilo bolje, da smo ustrezni zakon dobili z zamudo. Prav tako je res, kot priznava sam Jože Mencinger, da je bila tedanja

vlada skupina amaterjev in ne politika ne stroka nista bili kos situaciji (enako je bilo v vseh tranzicijskih državah). V opravičilo tedanji vladi lahko štejemo tudi dejstvo, da se procesi, kot je tranzicija, ne dogajajo pogosto in zanje ne obstaja priručnik, ki bi zagotavljal brezhibne in optimalne rezultate. Vse to je mogoče razumeti, a dejstvo, da je posledično prihajalo do številnih zlorab in okoriščanja, ostaja in predstavlja drugo plat medalje, v slabši podobi seveda (Systory 2012).

Končno sprejeti ZLPP je predvidel sedem metod, kako naj bi se podjetja lastninsko preoblikovala, hkrati pa je združeval elemente dveh različnih pristopov: decentraliziran

Graf 3.1: Število izdanih dovoljenj za prevzem v obdobju 1998-2010

Vir: Agencija za trg vrednostnih papirjev 2012.

pristop, po katerem je večina pobud in odločitev prihajala iz podjetij, ter tako imenovana množična privatizacija dela delnic podjetij, tako da se jih je razdelilo državljanom v zameno za certifikate. Kljub dolgotrajnemu sprejemanju ZLPP, pa je tudi po sprejetju slednji imel kar precej lukenj. Zakonodajalec je med drugim revizije namreč omejil le na triletno obdobje od 1990 do 1992 ob predpostavki, da bodo revizijski postopki predhodnega lastninjenja končani do konca leta 1994, kar se pa seveda ni zgodilo. Izkazalo se je, da so bili postavljeni roki s strani zakonodajalca povsem zgrešeni in v praksi nemogoče izvedljivi (Systory 2012).

Do 7. novembra 1994 je Agenciji Republike Slovenije za prestrukturiranje in privatizacijo oddalo programe preoblikovanja 700 podjetij, to je bilo 52 odstotkov vseh zavezancev za preoblikovanje po zakonu. V začetku maja 1998 je stopil v veljavo Zakon o zaključku lastninjenja in privatizaciji pravnih oseb v lasti Slovenske razvojne družbe, ki je določil prehod iz decentralizirane v centralizirano obliko privatizacije. V šest let trajajočem

procesu so lastninsko preoblikovanje izvedla skoraj vsa podjetja z družbenim kapitalom, le manjše število podjetij zaradi lastne neaktivnosti ali drugih objektivnih vzrokov ni opravilo lastninjenja. Z zaključkom procesa lastninskega preoblikovanja podjetij je bil zaključen prvi del tranzicijskega procesa, katerega namen je bilo pridruževanje Slovenije splošnim svetovnim trendom in gospodarskim tokovom ter vključevanje v integracijske procese Evrope. Z dokončanjem procesa se je sprožil nov investicijski cikel, s čimer se je povečala gospodarska rast in zaposlenost, povečal pa se je tudi delež tujih vlaganj. Po formalnem zaključku procesa lastninskega preoblikovanja podjetij je bilo potrebno dokončanje drugega dela tranzicijskega procesa in sicer privatizacija državnega premoženja. Prodaja državnega premoženja predstavlja še eno od oblik »divje privatizacije«. Glavnina kapitalskih deležev v obdobju 1995-2005 je bila namreč prodana brez javne ponudbe. Privatizacijska metoda je imela sicer dober namen in je omogočala visoko vključenost delavcev in zaposlenih v lastniško spreminjanje, a želeni namen se je izjalovil. Tekom privatizacijskega procesa se je udeležba notranjih lastnikov (delavcev brez menedžmenta) in državnih skladov zmanjševala, povečevala pa se je udeležba investicijskih družb in menedžerjev. Vstop Slovenije v Evropsko unijo je označeval formalni konec tranzicije, a poudarek je na uradni, saj se je po tem obdobju privatizacijski izkupiček šele pričel dobro kazati. Priča smo bili vse pogostejšim zgodbam o menedžerskih prevzemih, številnim obtoževanjem in polemikam. Politiki je to dogajanje služilo predvsem za nabiranje političnih glasov, spomnimo samo na zgodbo glede prodaje Mercatorja, katere ozadje prodaje še danes ni pojasnjeno (Systory 2012).

3. 4 Prestrukturiranje

Ekonomist Mencinger meni, da se je prestrukturiranje večkrat »spremenilo v področja za eksperimentiranje s povsem nepotrebnimi finančnimi institucijami na eni in z usodami tisočih zaposlenih na drugi strani«. Prestrukturiranje v Sloveniji je bilo postopno, razpršeno in največkrat brez pomoči države (predvsem zaradi stalnih strankarskih političnih sumničenj in obtoževanj o oškodovanju družbenega premoženja, ob aktivističnem delovanju raznih parlamentarnih preiskovalni komisij in ob dolgoletnih revizijah lastninskih postopkov v firmah). Posebno v prvem razdobju je bil velik del prestrukturiranja kar odpuščanje in upokojevanje z občasnimi, praviloma neuspešnimi posegi države. Prvo obdobje smo bili priča številnim stečajem in likvidacijam podjetij. Podobno prestrukturiranje, a v manjšem obsegu, se je nadaljevalo tudi kasneje, ko je Slovenija že dosegla dno transformacijske krize. Proces

prestrukturiranja slovenskega gospodarstva je bil spodbujen že ob koncu osemdesetih let, toda v resnici so nove gospodarske razmere nastale šele z osamosvojitvijo slovenske države na začetku devetdesetih let. Opazna je bila predvsem sprememba v lastniški in velikostni strukturi slovenskega gospodarstva in to skoraj izključno na račun novo nastalih podjetij. Iz strukture dodane vrednosti po dejavnostih je bilo razvidno zmanjševanje deleža industrije in povečevanje pomena storitvenega sektorja. (Hren 2011)

O mitu o Sloveniji kot zmagovalki tranzicije pa po Mencingerjevih besedah ni več mogoče govoriti.

„Večino prednosti smo izgubili v štirih 'hazarderskih' letih 2005-2008, ko so vsi (tajkuni, banke in navadni občani) začeli verjeti v trajnost 30-odstotnih donosov v različnih vrednostnih papirjih ali tolikšno rast nepremičnin; za nakupe so porabili prihranke in se zadolžili. Virtualno premoženje se je v treh letih potrojilo (borzni indeks je samo v treh letih poskočil s 4000 na 12.000 točk). Banke so k temu še pripomogle, saj so očitno tudi same verjele v to in se za kreditiranje zadolževale v tujini. Najboljši pokazatelj tega je dvig neto zunanje zadolženosti Slovenije od 0 evrov konec leta 2005 na 10 milijard evrov konec leta 2008. Teh deset milijard smo dobesedno vrgli v smeti, tam so jih pobrale tuje banke.“
(Mencinger v Hren 2011)

3. 5 Managerski odkupi

Menedžerski odkupi se niso pričeli v BTC-ju, Iskri, Merkurju ali Laškem. Unikatni primer menedžerskega odkupa enega od slovenskih podjetij se je na primer zgodil že v letu 1995 v podjetju Agroruše. Kot je dejal Tone Simonič, tedanji direktor omenjene družbe, pa tam, »kjer je lastninjenje izvedeno pošteno in po volji ljudi, kjer ni izigravanja in povzročanja krivic in zlasti, kjer ni v postopku nepoštenih namenov, tam olastninjeni kolektiv lahko zaživi s povsem drugačnim elanom in v še boljši luči naprej«. Žal se je v mnogih slovenskih podjetjih izkazalo, da so bili predvsem nepošteni nameni, okoriščanje in pohlep glavno vodilo menedžerjev. Po vstopu Slovenije v EU je v javnosti močno odmevala že omenjena prodaja Mercatorja, ki je zaslužna tudi za to, da je konec leta 2007 v slovenskem besedišču našla svoj prostor beseda tajkun. Število menedžerskih prevzemov je po letu 2004 naraslo in vrhunec

doseglo leta 2007, ko je bilo izdanih 35 izdanih dovoljenj za prevzem. V oči najbolj bode dejstvo, da so bili v večini izpeljani preko posojil in na račun izčrpavanja družb, ki so bile prevzete, Zakon o prevzemih iz leta 1997 namreč ni izrecno prepovedoval prevzema podjetja z zastavo premoženja ciljnega podjetja. Novi zakon, s katerimi so sporne menedžerske prevzeme končno prepovedali, je bil vložen v vladno proceduro šele konec novembra leta 2007. V številnih zakonih so bile torej luknje in mnogi, ki se jim očita različne zlorabe, so do premoženja prišli tako rekoč po legalni poti, za kar nosita velik del odgovornosti pravni sistem in politika. Kot že omenjeno, so se številna oškodovanja zgodila že v prvem obdobju tranzicije predvsem po zaslugi ali nesprejete ali neustrezne zakonodaje, pa tudi zaradi ignorantskega obnašanja do vseh pozivov po ukrepanju. Politika se je v prvi fazi tranzicije namreč vedla, razen v predvolilnem obdobju kakopak, kot da je divje lastninjenje zgolj nek pojem, ki ga slovensko gospodarstvo ne pozna. Če se dotaknemo še poznejšega obdobja in prej omenjenih zloglasnih menedžerskih prevzemov, je dejstvo, da se je nemalo njih prav tako zgodilo z izdatno pomočjo politike. Naj si bo to komu vseč ali ne, politika in gospodarstvo sta soodvisni področji, kar se je eklatantno izkazalo v primeru procesa privatizacije, saj je slednja politiki pogosto služila kot sredstvo za povečanje svojega vpliva. Tudi v zgodbah, ki so bile polne besed o nacionalnem interesu, se je izkazalo, da je šlo predvsem za interese posameznikov in določenih elit. Določen delež v tej zgodbi gre pripisati tudi bankam, prek katerih so posamezniki prišli do visokih kreditov tako rekoč na lepe oči in brez ustreznih zavarovanj. Na področju privatizacije in prestrukturiranja gospodarstva torej še zdaleč ni bilo vse pozitivno, kar pa ni kakšna slovenska posebnost. Šlo je za izredno kompleksna, težavna procesa, ki sta največ preglavic povzročala tudi ostalim tranzicijskim državam (Lorenčič 2010).

4. Politični problemi tranzicije

Proces politične modernizacije v Sloveniji ni potekal v tako neposredni odvisnosti od dogajanj v SZ kot to lahko trdimo v primerih drugih t.i. vzhodnoevropskih držav (Poljska, Madžarska, Češkoslovaška). Prehod je v Sloveniji v term pogledu potekal specifično. S stališča razmerij med pritiski "od spodaj" in "od zgoraj" bi lahko govorili o naslednjih shematsko prikazanih razlikah med omenjenimi državami. V primeru Poljske je potekal po modelu: pritiski "od spodaj" – začasna zamrznitev procesa tranzicije z vojaškim državnim

udarom – pridružitvev modernizacijskih procesov "od zgoraj". Na Češkoslovaškem: pritiski "od spodaj" – odpor elite – "žametna revolucija". Madžarsko posebnost zarisuje po eni strani "mehkost" elite, po drugi strani pa atomiziranost civilno družbenih resursov (Batt v Zajc 1993, 39). T.i. "druga" družba ni zmogla normalnega razvoja v civilno družbo, ki bi lahko izzvala uradno družbo države in partije, temveč sta se obe družbi "zrušili" ena v drugo in si vzajemno ovirali normalno delovanje, kar je vodilo k stopnjevanju krize (Batt v Zajc 1993, 39). V Sloveniji smo bili priča pritiskom "od spodaj", ki so se s časovnim zamikom in prek vzajemnih konfliktov zlili z modernizacijskimi težnjami tudi "od zgoraj". Slovenski model tranzicije iz hegemonističnega režima v poliarhičnega je, strukturno in procesualno gledano, še najbližji Dahlovemu idealnemu modelu t.i. "II. poti tranzicije" (Dahl v Zajc 1993, 39) – in sicer od zaprte hegemonije prek inkluzivnosti do liberalizacije po naslednjih fazah:

A. Zaprta hegemonija postaja inkluzivna.

B. Inkluzivna hegemonija se transformira v poliarhijo s povečevanjem možnosti za javno tekmovanje.

Kompetitivni režim je bil po eni strani vzpostavljen evolutivno znotraj nacionalnega okolja (evolutivne spremembe starega političnega sistema socialističnega samoupravljanja), po drugi strani pa je vzpostavljanje tekmovalne politike v Sloveniji pomenilo obliko nacionalnega osamosvajanja z elementi "revolucionarega" trganja popkovine s federalno državo – po obdobju poskusov evolutivnega spreminjanja relacij znotraj Jugoslavije in ponujanju novih pogojev in določil pogodbe glede skupnega zivljenja. V tem pogledu gre za prepletanje specifične tranzicije, značilne za neodvisne nacionalne države ter ene od možnih oblik tranzicije "odvisnih" dežel (Dahl v Zajc 1993, 39).

4.1 Tranzicija kot izhodna strategija starih elit

Na pragmatičnem nivoju bi tranzicijo lahko razumeli kot izhodno strategijo stare elite, da bi takratni politični vpliv skozi proces tranzicije preoblikovala v ekonomsko moč, le ta pa bi bila po koncu tranzicije in vzpostavitvi tržnega gospodarstva podlaga trajnega političnega vpliva. Z gospodarsko krizo se je v Sloveniji začela kriza slovenskega tranzicijskega sistema. Podjetja, zbrana okoli finančnega centra (v državnih rokah), so zaradi krčenja tujega povpraševanja in ekonomske politike gradualizma, ki je aktivno preprečevala razgradnjo monopolov in prestrukturiranje podjetij, vstopila na področje, od koder zanje ni bilo več

lahkega izhoda. Ne samo zaradi upehanja finančnega centra, ki ni bil sposoben podaljševati njihovega poslovnega cikla s skorajda zastoj davkoplačevalskim denarjem, temveč predvsem zaradi dejstva, da je fiskalna politika, ki je glede na s Slovenijo primerljive države nenormalno davčno obremenila slovensko gospodarstvo in posameznike, ostala brez manevrskega prostora. Povedano drugače, ostala je brez davkoplačevalskega denarja, s katerim bi ščitila bodisi delovna mesta (v strahu pred sindikati, ki bi lahko povzročili socialni nemir) bodisi zagotavljala nekaterim podjetjem udobno pozicijo na trgu.

»Obdobje postsocializma in tranzicije je še posebno nepredvidljivo; poleg makro družbenih sprememb se dogajajo tudi vrednotne spremembe, ki se najpogosteje kažejo prav v diferenciranem javnem mnenju.« (Kosec Zorko 2009). Nekateri menijo, da se je slovenska tranzicija že končala, drugi trdijo, da še ne, tretji, da je končan politični del, medtem ko ekonomski in moralni del še vedno potekata. Za prehod iz planske/socialistine v tržno/zasebno ekonomijo ni neke enotne poti, obstajajo pa določeni ključni koraki kot okvir teh reform (Kosec Zorko 2009).

Delitev oblasti, ki je v novi ustavi postala ustavna kategorija, je takemu pojmovanju povsem tuja. Komunistične ureditve si ni mogoče niti zamisliti brez enotnega središča, iz katerega izvira vsa politična moč. Zato je tudi vse javno življenje odvisno od tega središča, iz katerega izvira ne samo zakonodajna moč, ampak tudi delitev vseh družbenih privilegijev do zadnjega, se tako nepomembnega službenega mesta. Politične stranke tekmujejo predvsem za to, katera se bo dokopala do tega odločilnega središča družbene moči. To omogoči delitev »fevdov« med zveste pripadnike ali podpornike stranke, s čimer stranka dodatno krepi svojo moč, medtem ko ostajajo vprašanja razmerij med vlado in parlamentom ter med njima in pravosodjem nerešena in neopredeljena (Bučar 1998). Delitev oblasti je zaenkrat ostala še vedno na ravni ustavne deklaracije, medtem ko teče dejansko politično življenje po poti, ki je resnično izraz kontinuitete. Nikakor ni mogoče vztrajati pri stališču, da je tako pojmovanje oblasti in iz njega izvirajoče ravnanje značilno samo za predstavnike kontinuitete. Z zrušitvijo komunistične državne zgradbe jo bil odstranjen komunizem kot obrazec družbene ureditve. Ljudje, na katere se je opirala velika državna zgradba, pa so ostali; in sicer kot nosilci svojega lastnega vrednostnega sveta, ki ga nujno skušajo uveljaviti v stvarnem svetu.

S prehodom v demokratično družbeno ureditev in tržno gospodarstvo, ki ga bistveno označuje svoboda pri oblikovanju odgovorov na spremembe v okolju, je vprašanje zasedbe delovnih mest z najustreznejšimi ljudmi stopilo povsem v ospredje kot osrednje vprašanje

preživetvene sposobnosti družbe. Sleherno podrejanje kriterija najvišje možne usposobljenosti za posamezno mesto kateremu koli drugemu kriteriju, predvsem pa kriteriju politične pripadnosti, je v neposrednem nasprotju s temeljno značilnostjo svobode demokratične družbe in pomeni vračanje v totalitarno ureditev.

4.2 Lustracija

Mnogi družboslovci zagovarjajo stališče, da je treba z mest odločanja odstraniti vse pripadnikov nekdanje Partije in jih zamenjati z novimi ljudmi, ki jih ne bremeni članstvo v tej stranki. Pravo demokratizacija naše družbe je šele v tem, da bi v celoti odstranili ne samo institucionalno ureditev komunistične družbe, ampak tudi vse njene nosilce, tako rekoč do zadnjega referentskega mesta. Vsa najpomembnejša mesta odločanja v državni zgradbi zasedajo ljudje, ki so bili na vodstvenih položajih tudi v času komunizma, in v tem tiči dokaz, da »se pri nas v bistvu ni nič spremenilo«. Komunizem vlada še kar naprej. Pri poskusu odgovora na to vprašanje je treba že v izhodišču ločeno obravnavati delovna mesta v posameznih družbenih podsistemih, ker imajo v celotni družbeni sestavi različno vlogo in zato tudi različno vplivajo na razmere in delovanje sistema kot celote. Načeloma bi vsaj za gospodarstvo (oziroma predvsem zanj) moglo veljati, da ni nikakršne ovire za to, da nosilci posameznih mest odločanja ta mesta obdržijo, če so nanje prišli zaradi svojih sposobnosti in če so te svoje sposobnosti tudi dokazali z rezultati svojega dela. Vedno je sicer mogoče pripomniti, češ morda je res, da so taki ljudje dokazali svojo sposobnost, ni pa prav, in zlasti ne pravično, da dajemo prednost ljudem, ki so svojo sposobnost povezali s članstvom v partiji, medtem ko je prezrta vrsta ljudi, ki so gotovo nadarjeni in zelo sposobni, toda zaradi svojih protipartijskih stališč ali izvora teh svojih sposobnosti niso imeli prilike razviti. „Nova merila in novo presojo lahko vzpostavi samo avtonomija področja oziroma stroke, v katero spadajo posamezna mesta. Sicer se vedno znova vračamo v okvire nekdanjega režima“ (Bučar 1998).

Ali morda velja tudi trditev, da je naša družba v svojem bistvu še vedno komunistična? Če jemljemo za izhodišče formalni znak pripadnosti nekdanji Partiji, bi bilo to lahko do neke mere res, ker je bila večina ljudi na vodstvenih mestih tako v gospodarstvu kot v upravi vsaj formalno včlanjena v komunistično stranko (čeprav prihajajo na nova mesta novi mladi ljudje, ki s Partijo niso mogli imeti nikakršnih izkušenj). Tako stališče pa se opira na trditev, da je vsakdo, ki je bil član Partije, tudi po svojem prepričanju komunist. Po svojem notranjem

prepričanju tudi ljudje na vodstvenih položajih v stranki, ki naj bi bila naslednica Partije, komaj verjamejo v komunizem. To jim niti ni potrebno. Tako kot vodilni ljudje drugih strank se borijo za vodstvena mesta in vpliv v družbi. Koliko so »okuženi« s komunističnimi ideologijami, je seveda posebno vprašanje. Vsekakor nič bolj kot njihovi nasprotniki antikomunisti. To se nazorno vidi na primer pri negativnem odnosu do ustave kot temeljnega dokumenta novega družbenega soglasja, pri še vedno izrazito kardeljanskem pojmovanju lokalne samouprave, v realsocialističnem pojmovanju odnosov med vlado in parlamentom, dejanskem ne sprejemanju ločitve med politiko in upravo, med politiko in strokovnostjo in tako naprej, kjer večinoma enako ravnajo tako eni kot drugi, včasih pa tako imenovani desničarji celo prednjačijo (Bučar 1998).

V borbi za družbeni vpliv imajo tako imenovani bivši komunisti nekatere nesporne prednosti iz preprostega razloga, ker so s svojimi kadri zasedali več ali manj vse vodstvene položaje. S teh lahko še danes odločilno posegajo v družbena dogajanja. Predvsem pa imajo veliko več izkušenj v politiki in upravljanju kot njihovi novi nasprotniki. To velja tako gospodarstvo, ki sva ga omenjala na dolgo in široko, pa tudi za nekatera druga področja javnega življenja (na primer sodstvo, ki je bilo v bivšem režimu strogo partijsko nadzorovano).

Zaključek

Svet je na številnih prelomnicah, prihodnost je negotova in v marsičem ne bo ekstrapolacija sedanosti. Edini temelj, na katerega lahko postavimo odločanje v teh negotovih razmerah, so trajne vrednote. Ne tiste, za katere se večina vsakič pragmatično posebej odloči, ampak tiste, ki so z nami že od nekdanj. Evropa je te vrednote zapisala v preambulo Lizbonske pogodbe. To so v svojem bistvu vrednote in načela, ki jih moramo v Sloveniji zaradi svoje preteklosti še posebej načrtno uresničevati, da bi čim prej dokončno zaključili s tranzicijo. Pred 30 leti človeška osebnost ni bila nedotakljiva, osvoboditev ni prinesla svobode, nismo imeli ne demokracije ne pravne države, zato deficit na teh področjih botruje številnim težavam, s katerimi se borujemo še danes in se bomo tudi v prihodnje. Samo obupati ne smemo!

*„Ob zajemanju navdiha iz kulturne, verske
in humanistične dediščine Evrope, iz katere
so se razvile univerzalne vrednote nedotakljivosti
in neodtujljivosti pravic človeške
osebe, svobode, demokracije, enakosti in
pravne države, ob sklicevanju na zgodovinski
pomen konca razdeljenosti evropske
celine in na potrebo po oblikovanju trdnih
temeljev za graditev prihodnje Evrope,
potrjujoč svojo zavezanost načelom svobode,
demokracije in spoštovanja človekovih
pravic in temeljnih svoboščin ter pravne države.“*
(Preambula k Lizbonski pogodbi)

Uporabljena literatura in viri

- Agencija za trg vrednostnih papirjev. 2013. Dostopno prek: <http://www.a-tvp.si/Default.aspx?id=221&token=%u0161tevil%20izdanih%20dovoljenj> (6. januar 2013).
- Bibič, Anton, Marjan Brezovšek, Danica Fink Hafner, Stane Krajnc, Igor Lukšič, Boštjan Markič in Drago Zajc, ur. 1993. *Slovenski parlament v procesu politične modernizacije*. Ljubljana: Institut za družbene vede pri Fakulteti za družbene vede.
- Blanchard, Olivier in Michael Kremer. 1997. Disorganization. *The quarterly journal of economics*. London: Publisher. 112 (1997), 4, str. 1091-1126.
- Blanchard, Olivier J. in Michael Kremer. 1997. *Disorganization*. Massachusetts: Department of Economics Working Paper. Dostopno prek: <http://ssrn.com/abstract=8755> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.8755> (7. januar 2013).
- Bučar, France. 1998. *Demokracija in kriza naših ustavnih institucij*. Ljubljana: Nova revija.
- Finley, Moses I. 1999. *Democracy ancient and modern*. Ljubljana: Krtina.
- Gomulka, Stanislaw. 2000. *Macroeconomic policies and achievements in transition economies 1989-1999*. London: School of economics and political science.
- Hafner Fink, Danica in Miro Haček. 2001. *Demokratski prehodi II*. Ljubljana: FDV.
- Hočevnar, Barbara. 2011. Bučar: *Politična moč bo ostala koncentrirana v rokah politične elite*. Delo, 24. november. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/politika/bucar-politicka-moc-bo-ostala-koncentrirana-v-rokah-politicke-elite.html> (6. januar 2013).
- Hren, Barbara. 2011. *Konec mita o Sloveniji kot zmagovalki tranzicije*. Dnevnik, 23. april. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/objektiv/v-objektivu/1042440360> (6. januar 2013).
- Kosec Zorko, Loreta. 2009. Vrednotne pasti gospodarske tranzicije v Sloveniji *Revija Management* 4 (4). Dostopno prek: http://www.fm-kp.si/zalozba/ISSN/1854-4231/4_389-398.pdf (7. januar 2013).
- *Lizbonska pogodba – Treaty of Lisbon*. 2007. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/sl/treaties/dat/12007L/htm/12007L.html> (5. januar 2013).

- Pezdir, Rado. 2008 *Slovenska tranzicija od Kardelja do tajkunov*. **Ljubljana: Časnik Finance**.
- **Prunk, Janko, Cirila Toplak in Marjeta Hočevnar, ur. 2006. *Parlamentarna izkušnja slovencev*. Ljubljana: FDV.**
- *Sistory - Dr. Aleksander Lorenčič o gospodarski tranziciji v Sloveniji (1990-2004)*. dostopno prek: <http://www.sistory.si/hta/tranzicija/index-vpni.phpd=20-let-kapitalizma-v-Sloveniji,-oris-najpomembnejsega-dogajanja.html> (6. januar 2013).
- *Statistični urad Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/> (5. januar 2013)
- *Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj*. Dostpono prek: <http://www.umar.gov.si/> (5. januar 2013).
- *Varuh človekovih pravic*. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/publikacije-gradiva-izjave/govori-referati-in-clanki/novice/detajl/clovekove-pravice-in-svoboscine-v-tranziciji-primer-slovenije/> (6. januar 2013).